

KONSTVETENSKAPEN I KOLONICEN

Mårten Snickare

Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet

Om vi vill att konstvetenskap ska fortsätta vara ett relevant fält för forskning och utbildning måste vi i högre grad än nu närma oss vår tids stora ödesfråga: den klimatkras och massutrotning som är en följd av vår överexploatering av planetens tillgångar, i synnerhet fossila bränslen. Det här är en fråga som redan engagerar konsthistoriker, och inom humaniora i stort hittar vi forskningsfält som miljöhumaniora och teoribildningar som posthumanism och nymaterialism. Jag tänker att forskningsdagarna är ett utmärkt tillfälle att utbyta erfarenheter, inventera pågående initiativ och tillsammans prata om hur vi som ämne kan ta chansen att inte bara spegla utan också ta aktiv del i den enorma omställningsprocess som vi har framför oss. Själv är jag på väg att styra in min forskning mot skärningspunkten mellan kolonialitet och klimatkras – och vad konst och konstvetenskap gör, och kan göra, på den platsen.

KONSTVETENSKAPEN I KOLONICEN

Låt mig börja med en truism: konstvetenskapen befinner sig alltid och med nödvändighet i dialog med det omgivande samhället. Ofta som en reflektion av och över sin tids dominerande strömningar, men ibland också som aktiv del i en kamp för förändring. För hundra år sedan, när frågor om 'folk' och 'nation' stod högt på dagordningen, var svenska konsthistoriker sysselsatta med att definiera och konstruera en svensk/nordisk särart. De senaste femtio åren har svensk konstvetenskap ibland speglat, och ibland varit del av, en feministisk kamp som efterhand förändrat ämnets teori och empiri; idag är det inte längre tänkbart att ge en grundkurs i konstvetenskap utan att genusfrågor tar plats på schemat, i kurslitteraturen och bland de bilder som presenteras och diskuteras. På senare decennier har även uppgörelsen med kolonialismen så sakta smugit sig in i konstvetenskapen. Det är en bit kvar men på senare tid har vi sett några avhandlingar och andra forskningspublikationer från svenska universitet med uttalat post- eller dekolonialt perspektiv, samtidigt som dessa perspektiv också skymtar i kursplaner och litteraturlistor.

Nu står en ny kamp för dörren om vi vill att konstvetenskap ska fortsätta vara ett relevant fält för forskning och utbildning. Jag tänker på vår tids stora ödesfråga om de alltmer påtagliga konsekvenserna av vår överexploatering av planetens tillgångar, i synnerhet fossila bränslen: klimatkras, massutrotning och accelererande nedsmutsning av vår gemensamma livsmiljö.

Att detta skulle vara en fråga för konstvetenskapen är inte något som jag hittat på. Jag vet att det tänks och pratas och skrivs bland kolleger från Lund till Umeå. Och om

vi lyfter blicken och ser bortom vårt ämnesgränser får vi syn på livfulla forskningsfält som miljöhumaniora och teoribildningar som posthumanism och nymaterialism. Men jag vill lyfta frågan nu för att forskningsdagarna ter sig som ett utmärkt tillfälle att utbyta erfarenheter, inventera pågående initiativ och tillsammans prata om hur vi som ämne kan ta chansen att inte bara spegla utan också ta aktiv del i den enorma omställningsprocess som vi har framför oss. Här tror jag också det är viktigt att vi reflekterar över relationen mellan att förstå och att förändra, liksom över gränserna mellan teori, praktik och aktivism.

Rubriken? Den har jag lånat från en ännu ej publicerad artikel där jag bland annat vill visa att kolonialism och klimatkris är två sidor av samma mynt: att det är den koloniala attityden – enligt vilken en grupp människor, länder och företag placerar sig själva utanför alla ekologiska relationer och definierar sin omgivning (människor, djur, växter, mineraler) som en resurs att utnyttja – som har lett fram till vår tids globala krisläge. För att tydliggöra den relationen prövade jag 'Kolonien' som ett alternativ till det lätt missvisande 'Antropocen' (väl medveten om att det redan kryllar av alternativa begrepp: 'Kapitalocen', 'Plantageocen', 'Chthulucene' ...).

Än så länge trevande är jag på väg att styra in min forskning mot just skärningspunkten mellan kolonialitet och klimatkris – och vad konst och konstvetenskap gör, eller kan göra, på den platsen. Konst kan vara ett vittne till hur människor genom historien relaterat till klimat och livsmiljö, hur de placerat sig inom eller utanför olika ekosystem. Konst kan också vara en stark kraft för förändring: på senare år har allt fler konstnärer med kritiskt granskande blick närmat sig den plats där kolonialitet och hänsynslös exploatering av miljön flätas samman. En viktig uppgift för konstvetenskaplig forskning och undervisning är att synliggöra konsten i båda dessa roller. På samma sätt som det inte längre är tänkbart att undervisa i konstvetenskap utan att beakta genusfrågor borde det inte vara möjligt att i undervisningen bortse från frågor om människors skiftande sätt att relatera till sin livsmiljö.

En annan skärningspunkt att uppmärksamma för konstvetenskapen är den mellan konstvärlden och akademien, eller mellan konst och forskning. Idag tycks det bli allt vanligare att konstnärer och forskare möts och samverkar på en mängd olika platser just kring klimat- och miljöfrågor. Här tänker jag att konstvetenskapen har en viktig roll att spela, genom att initiera och medverka i sådan samverkan men också genom att undersöka dess dynamik.

Till sist tänker jag mig att ett engagemang i dessa frågor också bör leda till en omprövning av konsthistorikerns relation till sitt studieobjekt, som inte är utan likhet med kolonistatörens relation till det koloniserade landskapet: distanserad, hierarkisk och kontrollerande. Det kan handla om att försöka etablera mindre hierarkiska och objektifierande relationer till föremålen för vår forskning; att i tolkningen av ett konstverk engagera sig i dess materialitet och sensualism, inte bara med blick och intellekt utan också med kropp och övriga sinnen; att acceptera och respektera verkets oberoende och integritet. Sådana sätt att relatera till konstverket skulle kunna luckra upp de vedertagna gränserna mellan subjekt/objekt, kultur/natur, vetenskap/konst. På så sätt kunde konstvetenskapen bidra till att påvisa alternativ till den koloniala attityden. Och därmed, i förlängningen, bidra till den förändring av relationer mellan människor och livsmiljö som måste ske.)